

APUNTS D'HISTÒRIA DE LA LLENGUA ESPANYOLA I

Professora: no sé com es diu (UB)

any 1999

22.9.99

EL LLATÍ VULGAR

DIFERÈNCIES ENTRE LLATÍ CLÀSSIC I LLATÍ VULGAR

Ralph Penny diu que el llatí és el pare de l'estudi. Però el llatí vulgar és el que ha evolucionat dels orígens fins a les llengües romàniques. El llatí clàssic és el concepte que defineix *llatí literari* o *culte*. És una vertent culta, rígida, escrita i no té cap tipus d'evolució, perquè és normativa i no el parla ningú.

No s'ha d'identificar, però, el llatí vulgar amb l'oralitat i el llatí clàssic amb l'escriptura. Per molt rígides que foren les normes del llatí literari, els autors no podien apartar-se completament de la llengua que parlaven. Als escrits hi apareixen característiques abundants de la llengua parlada. És més, **NOMÉS** coneixem el llatí vulgar a través de l'escriptura. Les irrupcions de llatí vulgar en el llatí literari, varien en funció de tres factors: l'època, la formació literària de l'autor i el gènere literari utilitzat (registre: novel·la, prosa, teatre...). Durant la decadència del llatí literari (segles III–V), el vulgar apareix més als textos. Si la formació de l'autor no és prou sòlida o fa servir un registre més teatral, també trobem més presència del llatí vulgar. Per això, en l'estudi del llatí vulgar, cal que ens centrem en aquests casos.

Tipus de textos d'on extreure característiques

del vulgar:

Textos literaris:

–Sobretot, Teatre de comèdia (*Satiricon*, **Petronio**).

Textos no-literaris:

–*Graffiti* (inscripcions de carrer)

–*Tablæ defixionis* (conjurs)

–Làpides funeràries

–Tractats tècnics sense pretensions literàries (agricultura, arquitectura, gastronomia, medicina, ...)

–Textos dels gramàtics. En les gramàtiques hi ha al·lusions per a sancionar els usos vulgars de la llengua (*Appendix Probi* –llista d'incorreccions–, atribuïda a **Probus** s. IV).

SISTEMA FONÈTIC DEL LLATÍ VULGAR

SISTEMA VOCÀLIC

El sistema vocàlic del llatí clàssic està format per 10 fonemes que estan oposats per dos trets distintius: la duració o quantitat (llargues i breus) i el punt d'articulació (anteriors, centrals i posteriors i l'oposició entre altes, mitges i baixes). Hi havia un altre tret que també caracteritzava les vocals, encara que no era determinant sinó que era redundant: el timbre o obertura.

DOSSIER: (PAG. 7) ex. 1.4.18.

	[i:]	[u:]	!ALTES			
		[i]		[u]		
		[e:]		[o:]		!MITGES
		[e]		[o]		
		[a]		[a:]		!BAIXES
		CENTRALS				

També hi havia tres diftongs [æ],[ɨ],[aw]. Tots tres són llargs.

El llatí vulgar, però, substitueix la duració clàssica pel timbre. El timbre ja existia, però fins llavors no era distintiu. Les vocals llargues eren més tancades que les breus. En llatí vulgar, però, les vocals llargues passaran a articular-se tancades i les breus, obertes.

DURACIÓ DISTINTIVA: CANVI D'ARTICULACIÓ DEL LL. VULGAR:

DURACIÓ	TIMBRE	
i:	[i]	
i	[ɨ]	
e:	[e]	
e	[ɨ]	
a:	[a]	
a		
u:	[u]	
u	[ɨ]	
o:	[o]	
o	[ɨ]	

Sembla ser que ben aviat les vocals baixes van confondre's en un element central. Els diftongs van tendir a monoftongar. D'aquesta manera el diftong [æ] es va convertir en [ɨ] i el diftong [ɨ] es va convertir en [e].

Per altra banda, el diftong [aw] va monoftongar molt més tard (en [o]), quan les llengües romàniques ja estan formades.

[-->[Author]X]	æ
[ɨ]	[e]
[aw]	[o]

Tots aquests canvis produeixen confusions entre elements de timbre pròxim. En un primer moment, aquestes confusions, comencen en l'àmbit àton. Més tard també afectaran a l'àmbit tònic. A partir del s. II, es produeixen confusions en les vocals anteriors. Una [ɨ] i una [e] es confonen, ja, en aquest s. II. Ambdós passen a pronunciar-se [e]. Les vocals posteriors es confonen més tard (fins al s. IV no queden consumades).

Es confon la [i] i la [o] a favor de la [o]. Per tant, a finals del segle IV, trobem un sistema vocàlic, totalment diferent, format per 7 elements. Aquest sistema vocàlic el coneixerem com a **Sistema Romànic Comú**. El castellà produirà un reducció major del número d'elements àtons fins que es queda amb 5 elements. Desapareixen, per tant, tots els elements oberts.

L'ACCENT

L'accent també és una de les coses que diferencien el llatí vulgar del llatí clàssic. La naturalesa fonètica de l'accent té tres factors: el to, la intensitat i la duració. En cada llengua, l'accent destaca un d'aquests factors, encara que sempre hi són presents els tres. En llatí clàssic, el factor més rellevant era el to. Aquest tipus d'accent es relaciona amb l'elevació to fonamental, basada en la distribució de vocals llargues i breus. Això no passa en el llatí vulgar. El què tindrà més rellevància en el llatí vulgar serà la intensitat (força a l'expulsar l'aire). El to i la duració també hi són presents però el més rellevant és la intensitat.

Quin procés de transformació va seguir? En llatí clàssic, per accentuar, es prenia la referència de la quantitat de duració de la penúltima síl·laba de la paraula.

ex:

Les paraules que tenen 2 síl·labes, s'accentuava la penúltima. Les de dues síl·labes, si la penúltima síl·laba és llarga, l'accent s'hi queda.

Pro**b** tus

Proc ssi

La Síl·laba trabada acaba en consonant.

Fid l tas.

En el cas de les vocals tancades, formades per dos elements vocàlics en els que l'accent tendeix a desplaçar-se cap a l'element més obert.

filiolu

muliere

Aquest fenomen crea nous diftongs. Aquest desplaçament possibilita que l'element més tancat d'aquest diftong es vagi afeblint i que perdi importància. Al final es converteix en una semi-consonant. Si la vocal és anterior, origina la semi-consonant [j] –iod–. Si és posterior es converteix en [w] –wau–.

Els canvis d'accentuació produiran el fenomen de la síncope, que es relaciona amb la pèrdua de perceptibilitat de vocals àtones a l'interior de la paraula (mai als extrems), deguda a la tonicitat pròpia d'una altra vocal que apareix pròxima a l'àtona. I acaba desapareixent. Aquest fenomen el trobem a partir del segle IV. A l'*Appendix Probi* hi apareixia. La síncope apareix tant en posició pretònica com en posició postònica. En l'àmbit romànic general, la síncope de les vocals pretòniques la trobem a tota la romània, mentre que la síncope postònica, només apareix a la romània occidental. Les vocals més proclius a sincopar són les altes [i] i [u], i en menor mesura també ho són les mitges [e] i [o]. A l'*Appendix Probi* trobem:

speculum non speculum (postònica)

masculus non masclus (postònica)

catenatum non ? (pretònica).

DOSSIER: textos de llatí vulgar, primeres pàgines.

27.9.99

SISTEMA CONSONÀNTIC

Del sistema consonàntic del llatí vulgar cal destacar-ne dues tendències diferenciades. Per una banda, un augment de la tensió articulatòria de les consonants inicials i, en conseqüència, una progressiva relaxació de les consonants interiors (no inicials) i finals. Per l'altra, trobem l'aparició d'un nou ordre articulatori, que és l'ordre PALATAL. Per tant, es passa d'un sistema consonàntic tripartit, que és el del llatí clàssic, a un sistema amb quatre ordres consonàntics (dentials, velars, labials i palatals).

1. – primera tendència:

L'augment de la tensió articulatòria.

Es tracta de l'aparició d'una vocal protètica amb atributs consonàntics a l'inici de paraules començades amb una assilant (S) + consonant.

És una vocal oberta, anterior, alta i àtona, bàsicament una vocal mitja e.

SPERARE > isperare > esperare

Aquest fenomen queda reflectit en la llei fonètica número 6.

Els principals símbols que apareixen a les lleis fonètiques són:

A partir del segle I, apareixen fenòmens de relaxació que afecten a les nasals finals en paraules poli-sil·làbiques i també a la nasal alveolar (n) quan va seguida de s. La pèrdua de la nasal labial (m), serà important a nivell morfològic i tot, perquè la m final indica cas acusatiu. La relaxació d'aquest element, per tant, serà un factor més que contribuirà en la crisi del sistema de casos. En un primer moment, des de la veu culta del llatí, es continuava escrivint, encara que ja no existia. A l'*Appendix Probi* no apareix aquest fenomen en substantius, perquè són declinables i la nasal final encara és necessària, però sí que apareix en elements no declinables.

passim non passi

nuncuam non nuncua

N+S també es perd.

mensa > mesa

A partir del segle III s'accentua la relaxació de les nasals no inicials i apareixen casos de relaxació de grups consonàntics per assilació.

[pt] > [tt] > [t:] **captare** > [kat:áre]

[p] > [:] **ipse** > (ep e) > [é :e]

[mn] > [n:] **damnu** > [dán:u]

[rs] > [:] **orsu** > [o :u]

S'incrementa, per tant, el nombre de consonants geminades que ja hi havia en llatí clàssic.

La relaxació de la labial sonora en posició intervocàlica. [-b-] > [- -].

Aquesta relaxació es produeix simultàniament a la que afecta la consonant velar fricativa sonora labialitzada [w] (<u,v>; no confondre amb la wau): [-w-] > [- -].

Aquesta s'anterioritza, no es relaxa. Avança el punt d'articulació. I suposa l'aparició d'una articulació labial. No es produeix en tots els contextos, però. Es produeix en context de posició intervocàlica i en posició inicial absoluta. Quan [w] apareix precedida d'una consonant velar, queda assimilada i desapareix.

Si entre la consonant i la vocal apareix un element líquid (l, r), també es considera context intervocàlic. També pot aparèixer una glide.

Relaxacions que afecten a les consonants oclusives seguides de lateral [l], nasal alveolar [n], fricativa [f] o bé de dental sorda [t].

[kl] > [xl] **culu** > [kulu > (klu) > xlu]

[ks] > [xs] **axe** > [ákse > áxse]

[kt] > [xt] **n cte** > [nkte > nxte]

[gn] > [n] **stagnu** > [e tagnu > e tanu]

L'element relaxat es converteix en una fricativa o bé amb una aproximant. En el cas de [k] es converteix en una fricativa velar. Aquests grups encara es relaxen més fins a arribar a produir la semi-consonant [ɰ].

[xl > l]

[n > n]

[xlu > lu]

[e tanu > e tanu]

Aquesta relaxació també afectarà les oclusives dentals i velars [d, g] sordes. Es convertiran en elements aproximants.

[-d- > --]

[-g- > --]

Al final del període visigot (s. V), es produeix el fenomen de lenició celta. La lenició celta és la sonorització de les consonants sordes intervocàliques i també la simplificació de les consonants geminades (sempre intervocàliques o semi-intervocàliques).

patre > [pátre > padre]

El Nou ordre palatal

L'ordre palatal té diversos orígens. Un, el trobem en els grups de [x+l] i [+n]. La líquida i la nasal es veuen afectades per la iod. El tret que resulta de la iod és clarament palatal. Per tant, és un fenomen d'assimilació fonètica.

[xl > l >] i.e.! [lu > u]

[n > n >] i.e.! [e tánu > e táu]

La primera [] que exerceix influència sobre consonants pròximes és la que trobem en grups formats per consonants dentals o velars seguides de [].

T

iod primera.

K

G

iod tercera.

D

Aquesta s'ha anomenat iod primera. En el cas de la iod primera, no és que aparegui un so palatal de manera estricta. Apareix una consonant dento-alveolar però, això sí, influïda per aquesta iod.

[T > >]

[K > >]

La iod quarta també afectarà elements vocàlics perquè sobrevisqui molt més temps. Les vocals influïdes per iod (o wau) tenen el fenomen de tancament o inlecció.

Segons l'ordre d'influència, hi ha 4 iods.

29.9.99

T = **tertiu** > [tértu > (tert:u) > teru]

K = **bracchiu** [brák:u > bráu > bráu]

El resultat de l'evolució de K tindrà un element que li farà el símil. Una oclusiva sorda, seguida de [e] o [i], fan el mateix procés que els grups anteriors. Aquesta palatalització de la iod dura força temps, però més tard es produeix un procés de despalatalització.

[Ke,i > >] ! **cælu** [kælu > klu > lu > lu]

Els grups D i G originen una africada palatal sonora: []. Totes aquestes africades que s'originen, són sons nous, creats deguts a l'aproximació de la iod.

fagia [fága > fág:a > fáa > (faja)] ! aquest últim, ja en període romanc

29.9.99

Cal destacar que les realitzacions de les palatals [j] i [ç] es produeixen quan la [j] va a davant i també quan va a darrera de la líquida o de la nasal.

Els grups [lj] no provenen d'una evolució a partir d'un grup consonàntic. Provenen d'un àmbit iàtic (existia una iod a davant d'una vocal).

aliu [álu > áu] > [...]

vinea [ínia > ína > ía]

Altres lleis importants...

SISTEMA MORFOSINTÀCTIC DEL LLATÍ VULGAR

Al mateix temps que els canvis fonològics, també trobem canvis en l'àmbit morfosintàctic: apareixerà una nova estructura. Aquests canvis són causats, principalment, per tres fenòmens:

- 1.- en l'àmbit nominal es produeix una reducció de casos, declinacions i gèneres.
- 2.- en l'àmbit verbal es produeix una profunda transformació que afecta, principalment, a l'àmbit temporal, aspectual i també diatètic (o de la veu)
- 3.- modificació de l'ordre sintàctic dels elements de l'oració.

1.- Àmbit nominal

Flexió casual

El llatí clàssic era una llengua de tipus flexiu. És a dir que existia la flexió dels casos. Els elements nominals d'aquesta presentaven variacions morfològiques de tipus desinencial, segons la funció sintàctica que aquests elements nominals tenien en l'oració.

Un tret típic del llatí és que els diferents sistemes d'oposicions s'expressaven de forma paradigmàtica (mitjançant desinències). En les llengües romàniques això no passa (exceptuant el cas del romanès), perquè tenen preposicions. Les oposicions poden ser internes (amb casos) o externes (amb preposicions).

internes (casos)

oposicions

externes (preposicions)

PROCEDIMENTS PARADIGMÀTICS:

	SINGULAR		PLURAL
llatí	domin-us		domin-i
cast.	señor- "	-->[Author's note]	señor-es

La casa de juan. (*de* = oposició externa). No hi ha cap modificació flexiva i [*de*] és necessari per a la comprensió.

Des de l'indoeuropeu, el llatí ha sofert reducció de casos. Antigament, en llatí arcaic, també hi havia els casos de *locatiu* i *instrumental*. Aquestes funcions, en llatí clàssic, les adoptarà el cas *ablatiu*. El cas *vocatiu*, des del segle I, ja no es té en compte per als noms. El *vocatiu* es converteix en *nominatiu*, ja que, de fet, aquest només es diferenciava del nominatiu en la segona declinació (-us, -e). Les desinències d'alguns casos (*datiu* i *ablatiu* plural, per exemple) que coincidien de forma sistemàtica, van ser diferenciades pels parlants de forma que poguessin distingir-les fàcilment. D'aquí ve l'ús de les preposicions per indicar les funcions sintàctiques.

A més, alguns casos adopten un número considerable de funcions sintàctiques: des de l'indoeuropeu, els casos llatins ja tenien diverses funcions (per exemple, Acusatiu! CD, CCDirecció, etc.).

De totes maneres en llatí ja existien les preposicions. Per exemple, **Ad**, en acusatiu. Però el seu ús era restringit perquè tenia una funció emfàtica. No era necessari.

L'ús de la preposició, quan es perden els casos, es farà imprescindible.

nominatiu: rom-

acusatiu: rom -m

ablatiu: rom-

Si desapareixen aquests casos no diferenciem la funció sintàctica.

Altres elements que incideixen en la crisi dels casos:

Al·lomorfisme: un mateix contingut s'expressa mitjançant formes diferents.

{gen. sing.} ! [-æ, -i, -is, -us, -ei]

Sincretisme: una mateixa desinència pot designar diferents casos.

De la crisi, i consegüent pèrdua, dels casos en resulten només dues formes nominals. Una derivada del què havia estat el *nominatiu* llatí, i l'altra derivada de l'*acusatiu*. És a dir que els casos de *datiu*, *ablatiu* i *genitiu* pràcticament es perden. Tan sols en alguna petita excepció com els *dies de la setmana* (degut a què és un grup tancat) continua fent-ne servir.

nominatiu: dominos

acusatiu: dominu

A Hispània, però, amb l'excepció de la província Tarraconense que fa una evolució diferent, la reducció és major i només queda l'*acusatiu*.

Crisi de les declinacions

Les declinacions llatines també presentaven problemes. El nominatiu i l'acusatiu de la segona i la quarta declinació eren idèntics ([-us, -um]). A més, els noms de la tercera declinació presentaven diverses desinències amb nominatiu ([-is, -es]). A la cinquena declinació no hi havia gaires paraules.

La llengua SEMPRES tendeix cap a l'eliminació de l'al·lomorfeisme. És la llei de l'economia.

De les cinc declinacions es va passar a tres.

4.10.99

Hi ha tres tipus nominals:

Singular

1.– Substantius acabats en –a. Integren formes nominals lèxiques de la primera declinació llatina amb algunes de la tercera i de la cinquena. Ex. **planta**

2.– Substantius acabats en –u. Integren formes nominals lèxiques de la segona i la quarta declinació. A la segona declinació, tenim tres tipus de nominatiu: –us, –er, –ir. Ex. **mur**

3.– Substantius acabats en –e. Engloba la tercera declinació amb alguns de la cinquena. Ex. **monte**

Plural

El número, en llatí clàssic, era una oposició interna que es resolvia de manera paradigmàtica, però no tenia una desinència específica perquè depenia de la desinència final, que podia voler dir cas o número. Per tant, [–i –æ] podia ser plural o singular segons el cas.

–s va ser el morfema exprés per al plural que ja s'usarà en llatí vulgar i que durarà fins als nostres dies a la romània occidental. En l'adopció d'aquesta –s final com a plural incideix el fet que tots els acusatius plurals de totes les declinacions del llatí clàssic presenten –s en el plural.

En castellà actual, sí que hi ha aquesta marca (–Ø pel singular, –s pel plural. Així:

Les vocals breus del llatí, es convertiren en obertes [I,]. Degut a que tenien un timbre molt semblant amb [i, u] tancades, es confonien en un element tancat.

La /u/ final de l'acusatiu és breu. Així, seguint la regla de la confusió de timbre s'hauria d'haver convertit en una /o/. No ho fa, i manté el timbre de vocal alta però tancada. L'excepció a la llei 14 és que la u no estigui a final de paraula.

> o en context tònic i àton, sempre i quan no estigui en final absolut de paraula.

[pt > pót > pótu > (póto)

!!!

Llei 14 Llei 15 Llei 66. Segle XII–II

El gènere nominal

Es produeix simultàniament a la reorganització dels gèneres llatins. En llatí clàssic, el gènere era independent de les declinacions. No existia una desinència específica per gènere, si bé, algunes declinacions presentaven un únic gènere. En llatí vulgar es relacionarà una desinència amb un gènere determinat. Els parlants, agafant el model dels adjectius de tres terminacions (bonus –masc–, bona –fem–, bonum –neutre–), identifiquen la –u com a gènere masculí, la –a com a gènere femení. Els elements neutres passaran o bé a femení i sobretot a

masculí degut a que coincideixen les vocals (-u, -um). En canvi, el grup de paraules que s'usaven en plural, i tenint en compte que en llatí clàssic s'utilitza -a per marcar el plural en totes les declinacions, van passar a ser considerades femenines.

lignu > leño ligna > leña

hortu > huerto horta > huerta

fructu > fruto fructa > fruta

Aquesta identificació produeix canvis de forma i de gènere com p. ex. les denominacions dels arbres. Els arbres acostumaven a tenir tots gènere femení.

pinu ! té gènere fem. (4ta declin.). Canvia de gènere i no de forma.

pinu alta > pino alto

nuru ! conserva el gènere i canvia la desinència perquè té un referent sexuat a la realitat.

nuru > nura

El tipus nominal en -e pateix un llarg període de vacil·lacions respecte el gènere. Fins al període romànic no es va fixar. I cada llengua romànica ho va fer de forma diferent. Al segle XVII castellà encara trobem vacil·lacions entre [**el puente / la puente**] i [**el calor / el calor**]. I fins i tot, actualment, són correctes les dues formes castelleses de [**el mar / la mar**].

lacte > leche

Són paraules masculines en francès i portuguès.

sale > sal

Com a conseqüència de tot aquest procés, tenim un sistema en el que les oposicions internes s'expressen de forma paradigmàtica i les oposicions internes passen a expressar-se mitjançant l'ús de preposicions i l'ordre sintàctic dels elements de la oració.

Complement Directe i Subjecte

Com que aquests dos elements no van precedits de preposició clara, com ho fan els complements circumstancials o els indirectes, quan hi va haver la crisi del sistema de flexió, es va haver de buscar una marca per distingir-los. En principi, la marca que es va fer servir va ser la de l'ordre sintàctic.

subjecte ! Verb ! Objecte

Però també hi havia un altre procediment per assenyalar el subjecte: l'ús d'un demostratiu davant seu.

Demostratiu (adjectiu + pronom)

En llatí clàssic els demostratius estaven agrupats en dues sèries: **deictics**, i **anafòrics**.

Els deictics s'utilitzaven per a senyalar objectes de la realitat. Els anafòrics tenien un ús metalingüístic, s'utilitzaven en el text, per assenyalar paraules dins el text.

Deictics	Anafòrics
HIC	IS
ISTE	IDEM nominatiu
ILLE	IPSE

Aquest doble sistema es reduirà i un mateix element podrà expressar deisi i anàfora.

HIC i IS, evolucionaran en I, que tendirà a desaparèixer. El lloc que deixarà buit I passarà a ocupar-lo ISTE, i aquest perd el valor inicial.

IPSE passarà a ocupar el lloc i el valor d'ISTE, i ILLE es mantindrà intacte. Quedarà, per tant, un sistema de tres elements amb valors deíctics i anafòrics, tots dos:

En aquest procés també hi té a veure l'evolució fonètica i el fenomen de reestructuració de cas i declinació.

Més tard, per donar un valor emfàtic a aquests tres elements, es comencen a utilitzar increments adverbials junt amb aquestes formes:

ecce + iste

accu + iste

ecce + ipse

accu + ipse

ecce + ille

accu + ille

Posteriorment, el que abans era un element purament emfàtic passarà a mostrar una diferència clara entre deíctics i anafòrics. La forma reforçada passarà a mostrar el valor deíctic i la no reforçada passarà a mostrar el valor anafòric. La forma no reforçada es convertirà més tard en un presentador o actualitzador del substantiu (també anomenat **proto-article**).

accu + ipse > **aquest**

accu + ille > **aquell**

ipse

articles

ille

Possessius

La reestructuració dels possessius es produeix degut a l'evolució fonètica i a canvis deguts a l'analogia. En llatí clàssic es distingia un posseïdor i varis posseïdors.

un posseïdor	varis posseïdors
---------------------	-------------------------

meu(m) / mea(m)	nostru(m) / nostra(m)
tuu(m) / tua(m)	vestru(m) / vestra(m)
suu(m) / sua(m)	

meu > mu > mo > mio

tuu > to

suu > so

Suum té una única forma tant per al singular com pel plural. Els perlants, però, intentaran distingir-los incrementant la forma del plural amb l'ús d'un demostratiu com **ille**:

su illoru > **llur** (cat) o **loro** (it.)

6.10.99

Definitis

Es substitueixen les formes sintètiques per les analítiques molt més expressives. Això té com a conseqüència que formes com **nemo**, **nihil** o **nullus** passin a convertir-se en locucions més complexes. Aquestes locucions faran canviar radicalment la forma dels definitis vulgars, que passaran a denominar-se amb formes noves, segons el cas.

(ningú) **nemo** ! *homi nati non fecerunt* ! nati > nadi > **nadie**

(res) **nihil** ! *nulla res nata* ! nata > **nada**

(cap) **nullus** ! *nec unus* > ... > **ninguno**

Interrogatius i relatius

El llatí tenia les següents formes:

quis, quid

qui, quæ, quod

Després de la flexió de cas, però, i de la confusió d'aquests dos pronoms, se'n van conservar tres formes:

qui (subj.) < quis, qui

quién < **quem** < quem

que < quid

qui, quem tenien en principi gènere. I **quid** en un principi era neutre.

Són neutres i sense variació de gènere. La *m* de *quem* no es perd perquè és monosíl·laba. Però molt més tard es nassalitza cap a [**quién**].

També existia la forma [**cuius**] per al genitiu singular. Aquesta forma no presentava distinció de gènere. En castellà i en galaico-portuguès, la forma [**cuius**] es conservarà com a pronom adjectiu amb distinció genèrica que es va simplificar. Així es produeix un fenomen d'arcaïsmes.

CUIU

CUIUS

CUIA

Això es deu a un ús del llatí arcaic, que el llatí clàssic va perdre. La utilització de [**cuius**] com a adjectiu i no com a pronom és un fenomen d'arcaïsmes, en zones molt allunyades del centre de l'imperi romà on la paraula hi vagi arribar a la primeríssima època.

Altres formes que es conserven:

quomodo

quando

quale

Les formes de lloc **unde** (d'on) i **ubi** (a on), podien estar soles o introduïdes per preposicions que matisaven el seu valor:

de unde, per de unde

ad ubi, per ubi, de ubi

Pronoms personals

Seguint en l'àmbit nominal, trobem els pronoms. Del llatí clàssic al llatí vulgar, se'n van conservar tres casos: Nominatiu, Acusatiu i Datiu. És, per tant, l'únic àmbit nominal on trobem la conservació de la flexió de cas.

Ja en llatí clàssic, la tercera persona pronominal no presentava cap forma específica. Per indicar-lo, es recorria a formes de demostratius (**is, ille**). La forma que triomfarà serà **ille** i els seus derivats.

ILLE > **ell, ella**

Com que **ille** és una forma de demostratiu, se'n conservarà la distinció de gènere. Per això és l'única persona que té gènere. Els altres no vénen d'un demostratiu.

Les formes tòniques (i.e. nominatiu), creen una palatalització. En ús àton es produeix un procés de relaxació.

El Datiu no presentava distinció de gènere, per tant hi ha una sola forma (àtona).

La primera i la segona persona dels pronoms personals deriven directament de les formes llatines. En veurem, primer de tot, el singular.

nominatiu: ego > éo > **o**

tu

acusatiu: **me**

te

datiu: mihi > **mi**

tibi > (tihi) > **ti**

El nominatiu només produeix una evolució fonètica. Hi ha la relaxació de la *g* d'*ego*. La *e* (breu) es palatalitza en època romànica i es diftonga. La iod resultant es consonantitza.

Tu, no evoluciona gens, de la mateixa manera que el *te* i el *me*, en l'acusatiu. En datiu és diferent. La forma de reflexiu per la tercera persona és *se* (ac.) i *sibi* (dat.). La forma reflexiva no té nominatiu, perquè no té primera persona.

Ara veurem el plural de la primera i la segona persona dels pronoms personals.

nom. + ac.: nos

vos

datiu: nobis

vobis

El datiu serà eliminat a favor de les formes de nominatiu i acusatiu.

Es conserva la forma utilitzada en llatí per expressar el complement circumstancial de companyia. Es creava mitjançant la forma d'ablatiu (circumst.) + la preposició CUM.

1ª persona singular ! **mecum**

2ª persona singular ! **tecum**

1ª persona plural ! **nobiscum**

2ª persona plural ! **vobiscum**

3ª persona reflexiva ! **secum**

L'evolució vulgar d'aquest element serà purament fonètica:

[mékum > méku > mégu >]

[> mégu > kómmégu > kóm:egu]

[tékum > téku > komtégu > ...]

[sekum > séku > komségu > ...]

[nobiscum > noscum > nósku > komnósku > ...]

[vobiscum > voscum > ósku > komósku > ...]

komnósku i **komósku**, eren formes usades a l'època medieval i posteriorment desaparegueren.

13.10.99

Flexió de grau de l'adjectiu

El canvi més important, a part de les modificacions de l'adjectiu com a conseqüència de la concordança amb el substantiu, s'observa en la desaparició de la flexió de grau. En llatí clàssic el grau era expressat amb desinències.

alt – us

alt – ior (comparatiu)

alt – issimus, –a, –um (superlatiu)

Aquesta flexió de grau s'acompanyava d'un procediment sintagmàtic que s'aplicava a aquells adjectius l'arrel dels quals acabava en vocal.

idone – us

magis, plus (comparatiu)

maxime (superlatiu)

En llatí vulgar es perdrà la flexió i s'utilitzarà aquest procediment sintagmàtic (ús d'adverbis). A més a més de l'adverbi **maxime**, el superlatiu, però, s'ampliarà amb adverbis com:

multum

valde

Aquest procediment sintagmàtic produeix la desaparició de les desinències. Alguns adjectius, però, constitueixen alguna irregularitat del sistema i tenien una forma fixada per al comparatiu i una altra per al superlatiu.

bonus – bon – ior !no existeix!! **malus**

melior (comparatiu) **peior**

optimus (superlatiu) **pessimus**

Aquestes formes específiques passaran, també, a les llengües romàniques (són els únics casos en els quals es conserva la flexió de grau).

sen – ex (vell)

sen – ior (+vell)

senior perd la idea de comparació i adopta un altre valor semàntic.

senior – señor

La comparació (*magis, plus*), depenent de la zona de la romània, s'utilitzarà indistintament l'un o l'altre. El castellà i el català adopten *magis*.

magis > **más** (castellà)

> **més** (català)

El superlatiu adoptarà la forma *multu*, també en les dues llengües.

multu > **muy** (castellà)

> **molt** (català)

2.- Àmbit verbal

L'àmbit verbal pateix un procés similar al de l'àmbit nominal pel què fa a substitució de formes sintètiques o paradigmàtiques per formes analítiques o sintagmàtiques.

El sistema verbal del llatí clàssic es basava en una sèrie d'oposicions relacionades amb la veu, l'aspecte (infectedum, perfectum), el temps, el mode, el número i la persona. Totes aquestes oposicions s'expressen mitjançant desinències que, com en l'àmbit nominal, presentaven fenòmens d'al·lomorisme i de sincretisme.

sincretisme

Diversos morfemes verbals s'expressen mitjançant una sola desinència.

cant – **o** veu activa

mode indicatiu

temps present

aspecte infectedum

número singular

primera *persona*

al·lomorisme

Un mateix morfema verbal pot expressar-se mitjançant diverses desinències, depenent de la conjugació verbal.

{-bo}

futur, 1ª persona singular

{-am}

Aquesta situació es va modificar en èpoques més tardanes. Aspecte, veu, temps i mode es van veure afectats.

Restaren inalterats el gènere i el número, que van heretar les llengües romàniques amb la seva corresponent evolució fonètica.

Aspecte

En llatí clàssic hi ha una oposició entre dos aspectes:

infectum " perfectum

Infectum indica acció en desenvolupament. ! **canto**

Perfectum indica acció ja acabada. ! **cantavi**

Relacionat amb l'aspecte tenim el temps. El temps partia de la reacció entre l'acte de parla i el moment de l'acció verbal. Això creava una divisió entre accions anteriors a l'acte de parla (*cantabam*, passat), simultànies a l'acte de parla (*canto*, present) i accions posteriors a l'acte de parla (*cantabo*, futur).

En llatí arcaic, tant infectum com perfectum podien expressar-se d'acord amb aquestes perspectives temporals. Es podia establir la oposició d'aspecte dins de cada temps (passat, present i futur).

En llatí clàssic, la forma de perfecte de present (**canto** i **cantavi** = present), serà considerada una forma de valor passat. Aquí comença la reestructuració.

Simultàniament a aquest procediment, en el perfectum hi ha un nou canvi que afecta al perfectum de passat (*plus quam perfectum*). Aquest perfectum no es veurà només com a perfet en el passat sinó que també tindrà un valor d'anterioritat. Acció acabada amb anterioritat a una altre acció.

cantabam " cantaveram

Com que aquests perfectums ja no tindran només el valor de perfectum, l'expressió lingüística d'aquest aspecte es substituirà per una expressió analítica o perifràstica.

Les desinències del perfectum es substituiran per unes perífrasis expressades mitjançant el verb habeo + el participi de perfecte.

Canto ! cantatu(m)

Així, les desinències de perf. seran substituïdes per perífrasis formades pel verb **habeo + el participi de perfet**. Amb això s'expressarà una acció acabada en un passat molt pròxim.

puella(m) habeo amata(m) – valor perfectiu

C.D. Participi – *habeo*: possessió (conserva el valor transitiu).

pl.! **puellas habeo amatas**

habeo es converteix més tard en un mer auxiliar i perd el ple valor lèxic. En aquest mateix moment deixa de concordar el participi i el complement directe. Aquesta estructura perifràstica del passat s'estén a d'altres formes del perfet.!

Al plus quam perfectum li passa el mateix:

cantav – eram s'abandona l'ús d'aquesta desinència.

habebam cantatu(m)

Com a conseqüència de tot això, trobem una diferència entre formes simples i compostes. En les formes simples, el temps es considera a partir de l'enunciació, i en les formes compostes s'expressa acció acabada amb anterioritat al moment d'una altra acció. Des del punt de vista de l'aspecte, aquests dos grups són:

formes compostes ! perfectives valor relacionat amb una altra acció

formes simples ! imperfectives, amb una excepció. *cantavi* no té valor relacional. Per això manté la forma simple. La oposició entre perfectum i infectum només es produeix en el passat. Perquè es conserva aquest *cantavi*. Les formes que en llatí es consideraven perfectives passen a expressar-se perifràsticament. *cantavi* es conservarà com a perfectum sense valor relacional.

18.10.99

Canvis produïts en el TEMPS i el MODE

Es va produir una important modificació en l'expressió del futur. Es formarà un futur perifràstic que substitueix el sintètic que caracteritza el llatí clàssic. Els factors que incideixen en aquest canvi són:

1.– Els canvis fonètics donaran lloc a confusions entre les formes de passat i de futur.

3ª pers. sing. passat: **cantauit**

3ª pers. sing. futur: **cantabit**

Totes dues formes es pronuncien igual: [i] > [kantai]

2.– El factor que sembla més incident, però, té a veure amb les primeres manifestacions escrites dels escriptors cristians. Aquests usaven una perífrasi d'obligació que adquirí valor de futur. Aquestes perífrasis es feien:

amare habeo *hem d'estimar*

amare debeo *devenim estimar*

Aquesta obligació té un cert valor de futur. Arriba un moment en que el valor d'obligació es perd completament (a partir del període alfonso). A partir de l'aparició d'aquestes estructures, sorgeix la possibilitat de crear una nova perspectiva temporal: el futur de passat (condicional):

infinitiu present + verb **habeo** en passat

amare habebam

amare habebam > [amaráea]

amare habeo > [amaráo > amaráo] ! (amaré)

Les formes simples, que per una banda derivaran cap a complexes, de l'altra es conserven reorganitzant el seu valor temporal. Així, trobem:

1 p. s. Futur Perf. Ind. **amauero**

idèntiques (1ª Conj.) excepte aquesta 1ª p. > **amare**

Pret. Perf. Subj. **amauerim** aquesta **i** és comú a tota la primera conjugació: i > e

Pret. Plusq. Ind. **amaueram** > **amara** no pot tenir valor perfectiu. Manté el valor en llatí vulgar.

Pret. Imp. Subj. **amare(m)** ! no serà substituïda per una forma perifràstica, però sí per una altra forma sintètica (**amasse** > **amase**) que passarà a subjuntiu per una forma perifràstica. **amare** adopta un valor nou: el de futur de subjuntiu (que en llatí ja existia).

Pret. Plusq. Subj. **amauissem** substituïda per forma perifràstica **amasse**.

L'imperfecte (fins a l'època medieval) d'indicatiu (Sense valor perfectiu!)

IMPERFET D'INDICATIU. Convivint amb l'imperfet d'indicatiu derivat del llatí **amabam**.

Serà més tard que **amara** amb valor de subjuntiu = J. període medieval, juntament amb **amasse**, que ja des del llatí adopta valor d'imperfet de subjuntiu.

L'INFINITIU i el PARTICIPI del llatí es reduiran considerablement. En llatí clàssic tenien cadascun passat, present i futur. Quedarà una sola forma per a cadascun sense valor temporal.

INFINITIU

Queda la forma derivada de l'infinitiu de present. Desapareixen, per tant, les formes d'infinitiu de passat i de futur.

La desaparició de l'infinitiu de futur té a veure amb la creació del futur de passat (condicional), que prengué el valor que caracteritzava l'infinitiu de futur, així que aquest ja no tenia raó de ser.

La desaparició de l'infinitiu de passat té a veure amb la confluència formal d'aquesta i de l'imperfet de subjuntiu.

Queda, com ja hem dit, la forma de l'infinitiu de present:

amare, tenere, vivere...

PARTICIPI

Desapareixen els usos de participi de present i de futur i queda únicament la forma derivada del participi de passat, la qual és molt productiva a l'hora de formar expressions i perifrasis.

LA VEU

Al sistema del llatí clàssic, **veu activa** indica que el subjecte no es troba afectat pel procés verbal; i **veu passiva** suposa la afecció del subjecte pel procés verbal. En termes estrictes, a més, **veu passiva** també indica que el procés verbal el realitza un agent extern:

El cuadro fue pintado por Goya

En llatí, però, existien una sèrie d'estructures que indicaven l'afecció del subjecte pel procés verbal. A més, existeix la coincidència entre subjecte i agent > reflexivitat, més o menys, al llatí s'expressava mitjançant desinències passives.

A aquesta veu passiva (+ coincidència subj. agent) també se l'ha denominat nosequè.

A part d'aquestes dues, tenim els verbs DEPONENTS que només tenen una possibilitat diatètica (de veu): formalment presenten desinències passives, que en alguns casos poden tenir significació activa i en d'altres passiva.

loquor ! parlar

nasquor ! néixer

La reestructuració es comença a produir a partir de la influència dels verbs deponents.

Posem com a exemple el verb

em moc

moveor

sóc mogut

El valor passiu o reflexiu s'havia de delimitar i es comencen a usar construccions pronominals per expressar el valor reflexiu en les que el verb abandona les desinències passives.

moveo me: valor reflexiu junt a l verb amb forma activa.

Un altre exemple seria **petrus lavatur**, que tant pot significar que El Pere es renta com que El Pere és rentat. En aquest cas el valor reflexiu vindrà donat per la construcció: **petrus se lavat**.

Aquest procediment pronominal, usat en un primer moment per les estructures reflexives, serà emprat posteriorment juntament amb alguns verbs transitius i alguns verbs deponents del llatí els quals, en un principi, no es podien presentar en una estructura reflexiva.

vado me .

Substitució de desinències de passiva per formes perifràstiques de passiva, procediments sintagmàtics que ja existien en llatí clàssic per la veu passiva; però només s'usaven en el tema de perfet del llatí. Així, es produirà una generalització de les formes perifràstiques tant en el tema de perfet com en el de present.

sum + amatu

eram + amatu

20.10.99

Conjugacions

En llatí clàssic hi havia quatre conjugacions, que en llatí vulgar es van convertir en tres:

1.- am re ! 1.- am re

2.- ten re ! 2.- ten re / leg re

3.- leg re ! 3.- aud re

4.- aud re

En llatí vulgar hi haurà una reducció d'aquestes quatre conjugacions a la major part de la Hispània. La primera i la quarta conjugació llatines eren les més productives. La tercera i la quarta, en canvi, tenien molt poques diferències fòniques (sistema accentual en algunes persones del verb, i en les vocals finals de les desinències). Conseqüentment, s'elimina el paradigma propi de la tercera conjugació del llatí. El model que es conservarà serà el de la segona. Per tant, la segona conjugació vulgar integrarà la segona i la tercera clàssiques. La quarta, però, integrarà alguns elements verbals que en llatí clàssic formaven part de la segona i la tercera conjugació (desplaçament).

ex:

rideo (2ª conj. ll) agafarà la desinència de la 4ª ! **reír**

3- Modificació de l'ordre dels elements de la oració

La crisi de casos crea una reorganització de l'ordre sintàctic, ja que el l'ordre clàssic era incomprensible.

L'ordre clàssic no era ni estricte, ni necessàriament fixat. Era un ordre desdibuixat en comparació amb l'ordre actual. I separava els elements que configuraven un mateix grup nominal. El verb solia aparèixer al final de la oració. Tots els altres elements venien abans.

CN – (SN) – CN(CD) – CI – Nucli(CD) – N(SN) – V

Aquesta podria ser perfectament una oració llatina possible i normal del període clàssic.

Primer de tot, s'aproparan els elements d'un mateix grup nominal (nucli + complements). S'establirà una divisió en dos grups (subjecte verb). En el grup Subjecte hi apareixerà el subjecte (Nucli + complements). El segon grup tindrà dins seu el verb i els seus complements.

S V O

Dins dels complements verbals també hi haurà un ordre determinat. Primer, el CD, després CI, i després els circumstancials.

CD CI CC

Els complements verbals els distingeixen per l'ús de les preposicions. El què passa és que el CD, en un primer moment no portarà preposició. D'aquesta manera tant el CD com el subjecte estaven sense marca específica. Ho indicava l'ordre. Un derivat del demostratiu ILLE farà de marca de subjecte. Més tard, ja, la preposició <A> farà de marca de CD.

exercici 16 del dossier

LÈXIC

1.- Difusió de nombrosos termes emprats en l'àmbit militar com a conseqüència, a partir del segle III, de l'ascens social de les legions. No són paraules bèl·liques, però.

equu ! cavallu (cavall pejoratiu)

domu ! casa (choza, cabanya)

crure ! gamba, perna (pota d'animal, pota de porc)

ludu ! jocu (burla)

facie ! rostru (galtes)

ore ! bucca (morro d'animal)

Les formes clàssiques s'han conservat en la llengua actual com a formes cultes.

2.- Ús de formes més expressives com comparacions, reforços verbals i paraules amb major càrrega efectiva. S'expressaven amb l'increment d'una desinència de diminutiu. Els augmentatius també formaven part d'aquest àmbit

-culu

-ulu

-ellu / -ella

Canvis metafòrics. També hi ha canvis en l'àmbit de la metàfora, metonímia.

3.- El vocabulari dels cristians. En un primer moment els cristians tenien origen grec o hebreu. Això suposarà l'adopció de nombrosos hel·lenismes i hebreïsmes. A més, a partir del segle IV, per culpa de les persecucions i per anar en contra del poder imperial, els cristians creen un llenguatge de grup. S'altera el significat d'alguns termes cap a una semàntica directament relacionada amb la religió.

angelu ! missatger

episcopu ! pastor

Són paraules d'origen grec que ja existien en llatí i que adopten un nou significat. El mateix va passar amb algunes paraules llatines:

oratione ! parlar

paganu ! no civil, rural

Neologismes: a partir de formes ja existents. Modificació de la denominació de dos dies de la setmana.

saturnu / sabatu < sabbath < dia de descans (gn).

solis / dominicu < die dominu

4.- Increment del vocabulari d'origen germànic, després de les incursions germàniques (a partir del segle III).

Solen ser termes bèl·lics:

guerra

trigua

ganare

I en l'àmbit hispànic que més tard serà visigot, trobem nombrosos antropònims.

1.4.1.– Fenomen d'ultracorrecció. pag. 2 grafitti.

pariens < paries

herculens < hercules

l'evolució natural és: (**-ns-** > **-s-**)

El parlant suposa incorrectament, per analogia, que la forma correcta ha perdut una nasal i la hi posa.

Així mateix, a la línia 68 de l'*Appendix Probi* trobem un exemple de fenomen regular:

formosus non formonsus

A la pàgina següent, línia 105 i 123, trobem un altre cas d'ultracorrecció:

ocasio non ocansio

1.4.2.– QUISQUIS

todo el que ama que sea poderoso

muera, el que no sepa amar

tanto mas, dos veces muera el que prohibe amar

veta (+)

pèrdua de la vocal nasal que indica 3 p. (**vetare** > **prohibir**)

vota

existeix un vota que significa vots matrimonials i en principi no té res a veure amb prohibir.

Això és un creuament lèxic perquè fonèticament no té cap explicació canviar la **e** per la **o**.

1.4.3.– llei 8 {**e** > **i**} o {**o** > **u**}

lleis 9

27.10.99

Situació lingüística a la Península al segle VIII

A partir del segle VIII ja es pot parlar de llengües romàniques i no de llatí perquè ja es parla una varietat dialectal molt diferenciada del llatí clàssic. En aquesta temàtica trobem dues teories diferents: la de Ramon **Menéndez Pidal** i la de **Roger Wright**.

Menéndez Pidal es remet als textos notariais del segle XI. En aquest treball, l'època d'origen del romanç es caracteritza per l'existència d'una situació de bilingüisme, pròpia del clero. Utilitzaven el romanç per al discurs oral i el llatí per a l'escrit. Els il·letrats serien monolingües (només parlarien la modalitat romànica). Els textos primitius presenten una contaminació per la modalitat oral i conseqüentment mostren la progressiva desaparició del llatí a favor del romanç. Això també ho diu **J.J. de Bustos Tovar**.

Roger Wright diu que ja abans del renaixement carolingi (s. VIII) ja existia una sola llengua. Identifica el llatí tardà i el romanç primerenc. Per ell són exactament el mateix fenomen.

La llengua dialectal que apareix a la península a partir del segle VIII podem denominar-la per un cantó mossàrab, d'un altre gallego-portuguès, castellano-lleonès, navarro-aragonès i català.

El mossàrab és una varietat lingüística parlada a la península ibèrica quan es va produir la conquesta àrab. Va quedar estancat al sud de la península. No es veurà afectat per les tendències evolutives dels romanços de la zona del nord. Aquest estancament és degut a l'actitud conservadora i arcaïtzant dels parlants, a causa de la convivència bilingüística amb l'àrab (és un sentiment instintiu de protecció). Evoluciona molt poc. Des del segle VIII fins a la seva desaparició al segle XII té bàsicament les mateixes característiques. Els únics canvis que es produeixen tenen a veure amb la influència de l'àrab (alguna cosa fonètica i lèxica).

En aquesta època no hi ha textos. Coneixem el mossàrab a través de les **Jarchas**, dins les Muwaxahas, escrites en àrab.

En un moment inicial, les diferències entre els romanços permetien la comunicació. Però les coincidències eren cada cop menors: s'esdevenia una caracterització dels romanços, tot i mantenir la relació de parentesc.

La zona on neix el castellà formava part del regne de Lleó i englobava el galaico-portuguès, l'asturià i el lleonès. Hi havia 4 varietats. El lleonès era la més influent pel prestigi polític de la seva cort.

Cap a finals del segle XI, Castella s'independitza de Lleó. Quan els soldats castellans s'independitzen del regne lleonès van adquirint poder. Finalment, Lleó se subordinarà a Castella i així, la modalitat del castellà s'anirà imposant.

dossier pàg. 12

El castellà adopta formes de les llengües a les quals va dominant.

Les primeres manifestacions en romanç són textos notariais escrits en llatí. Documents del segle X. Els textos que trobem tenen una forma llatina, a primera vista, però amaguen moltes formes arromançades que indiquen la forta presència romànica. Els escriptors recorren a grafies diferents que indiquen l'aparició de nous sons.

pàgs. 9 i 10

ciuitas > ziuitas

acesit > azesit

En la mateixa línia trobem:

accepimus > azepimus

Aquesta representació no és sistemàtica. Encara no hi ha sistema normatiu. Conseqüentment aquestes manifestacions no es troben amb regularitat. Hi ha molts elements que conserven la grafia llatina, tot i la contaminació de la llengua oral.

document 4 en la 3ª línia

complacit segur que es pronunciava **complait**

3.11.99

Vamos a empezar...

Evolucions fonètiques característiques dels

diferents romanços peninsulars.

VOCALISME

castellà

fenòmens de diftongació i monoptongació

1.– Diftongació. En castellà es produeix la diftongació de vocals mitges, obertes, tòniques del llatí vulgar // i //.

Primer de tot es produeix la bimetització. Desdoblament de la vocal en dues tildes. Un de tancat i un d'obert.

> **e**

> **o**

És a partir d'aquest pas que es pot fer la diftongació. El primer element dels dos es tanca i es convertirà en semiconsosnant. La vocal mitja anterior serà // i la /o/ es convertirà en /w/.

> e > é/á ! **Llei 65**

> o > wé/wó ! **Llei 73**

Això no es produeix sistemàticament perquè la vocal oberta es pot veure afectada per la inflecció de la o la w. Pel que fa la –segona, no afectarà al procés de diftongació de la vocal anterior e.

vetulu [u > eu > éu]

La –segona sí que impedeix la diftongació de la vocal posterior o.

oculu [u > óu]

Les iots terceres i quartes infleccionaran a les dues vocals obertes i n'impediran la diftongació.

[lktu > lxtu > ltu > letu > leétu > létu]

[nkte > nxte > nte > note]

[awru > wru > ówru] també la a es veu afectada per [w].

Tampoc es produeix diftongació en els monosíl·labs (**t**) i en les formes del verb *ser* que presenten vocals obertes tòniques (**s**, **st**).

2.- La monoftongació es produeix sistemàticament en els diftongs decreixents **aw** i **a**.

aw > w > ow > óo > ó

a > > é > ée > é

Es vocalitza l'element semiconsonàntic, convertint-se en el mateix element vocàlic que el precedeix. Ens queden dues vocals iguals i es produeix una reducció vocàlica.

[ówro > oóro > óro]

asturiano–lleonès

Diftongació sistemàtica de les vocals mitges en qualsevol posició i context. També en els monosíl·labs i en el verb *ser*.

[t > ét > é]

[s > és]

Els diftongs decreixents **aw** i **a** només produeixen la inflexió de la vocal baixa.

a > e

aw > ow

galaico–portuguès

Fins a finals del segle XII, els trets lingüístics són bastant homogenis a tot el territori. Però a finals del segle XII i durant el segle XIII, quan Portugal s'independitza i conquereix les zones mossàrabs i morisques del sud, trobem la influència lingüística del mossàrab en la modalitat que es parla al sud.

A diferència de les altres tres llengües peninsulars, el galaico–portuguès es caracteritza per la seva naturalesa arcaïtzant. No es produeix la diftongació de les vocals mitges tòniques. Es queden obertes. Per altra banda, no es produeix la monoftongació d'**aw** i **a**, igual que en l'asturiano–lleonès.

navarro–aragonès

Es produeix la diftongació sistemàtica en tots els casos com en l'asturino–lleonès. Idènticament. Els diftongs derivats de la vocal e poden variar en:

> é / á

> **wó / wá**

La diftongació es pot produir a partir d'una vocal tancada.

[úmeru > **wamru**]

aw i **a** és idèntic al castellà.

català

La diftongació només es produeix davant de , al contrari que al castellà.

[ltu > létu > lít > ít]

[u > wó > wú > ú / ú]

[tu > wót > wút > bút]

Quan el diftong **ú** apareix precedit d'una nasal alveolar pot passar a **i** i no a **u**.

[nkte > nxte > nte > nwót > nwút > nút > nít]

Els diftongs decreixents produeixen la monoftongació sistemàtica. En el cas d'**aw** dona una oberta. El cas d'**a** és idèntic al castellà i dona una **e** tancada.

CONSONANTISME

castellà

En castellà, i a diferència dels altres romanços peninsulars, la **f** inicial del llatí passa per un procés d'aspiració a partir del segle IX. En segles posteriors aquesta aspiració desapareix i es queda en .

filiu > [fíu > híu]

Els grups inicials **pl**, **kl** i **fl**, influenciats per romanços occidentals, sofreixen un procés de palatalització. Però surt una palatal diferent.

pl i **kl** són sistemàtics. **fl** és poc habitual.

[plánu > ánu]

10.11.99

GLOSAS EMILIANENSES

La reforma carolíngia es va plantejar la reforma de la pronunciació del llatí eclesiàstic. Llavor, s'adonen que el poble no entén el llatí. Al **concili de Tours** es torna a la llengua parlada romànica en les homilies.

Les Glosas Emilianenses apareixen a San Millán de la Cogolla, a mitjans del segle XI. El text llatí és d'un segle abans. Estan escrites en navarro-aragonès (també n'hi ha dues en euskera) i són de temàtica agustiniana.

aquí la cris ho té molt bé. Bueno, ho té.

15.11.99

GLOSAS SILENSES

Les Glosas Silenses apareixen a Santo Domingo de Silos. Estan escrites en navarro–aragonès però amb trets de castellà. Per exemple, ja no trobem vacil·lació entre el diftong amb solucions nosequè.. Trobem la solució pròpia del castellà. Tenen un caràcter religiós (penitències, homilies...). Santo Domingo de Silos depenia de San Millán de la Cogolla (rioja = riojano).

això també ho té superbé la cris.

24.11.99

29.11.99

1.12.99

continuació de morfosintaxi:

possessius

formes tòniques i àtones

–tòniques per al masculí

[mó, tó, só]

meu(m), tuu(m), suu(m)

–àtones per al masculí

[mio, tuo/to, suo/so]

–tòniques per al femení

[mía, túa, súa]

–àtones per al femení

[mie, tue, sue]

A partir del segle XIII, quan es produeix l'apòcope de **e**, i com a conseqüència d'això, les formes de femení àtones es veuen afectades per aquesta apòcope i resulten les formen [mi, tu, su]. Les formes [tu] i [su] es confondran amb les formes [to] i [so] del masculí. Aquesta confusió i alternança de formes farà que no es distingeixi bé el gènere. A partir del segle XIII es va tendir a la utilització de [tu] i [su] com a úniques formes per a la funció complementària del possessiu, sense distinció fonètica. [to] i [so] desapareixen. Les formes tòniques conservaran la distinció genèrica, però amb la diferència que, a partir de les formes de femení [túa] i [súa], s'introdueix una consonant apentètica que trenca el hiato. És la consonant palatal aproximant [j]. Gràficament correspon a una <y>. Trobarem <tuya, suya> per al femení. I per analogia, a partir d'aquestes formes, es creen les del masculí. Desapareixen <to, so>, i apareixen <tuyo, suyo>.

La introducció de la consonant en aquestes formes s'ha atribuït a un criteri analògic a una forma de relatiu que

ja existia i que presentava aquesta consonant palatal aproximant <cuyo, cuya>. I això passa perquè aquesta forma de relatiu té molt valor possessiu. En el Cid hi trobem la diferenciació de gèneres. Això desapareix en l'època alfonsí.

Les formes <nostru, vostru> es quedaran igual, menys pel què fa a l'evolució fonètica normal que crea la diftongació <nuestro, vuestro>.

A partir de l'època alfonsí es produeix la decadència de l'ús de l'article davant de la forma de possessiu:

el meu pare (cat.) **mi padre** (cast.)

pronoms personals

Pronoms personals de 1^a i 2ª persona i de reflexiu.

El sistema de pronoms personals és dels pocs que conserven la flexió de cas. per això trobem tantes formes que depenen de la funció sintàctica.

–formes tòniques

- formes derivades del nominatiu llatí (Subjecte).

[égo > o > éo > éo > ó]

[tú > tú] només passa de vocal llarga a tancada

- formes derivades del datiu llatí (Complement Indirecte).

[mihi > mí]

[tibi > tí]

[sibi > sí]

- formes derivades de l'ablatiu (C.C. de Companyia)

mecum

tecum

nobiscum > noscum

vobiscum > voscum

conmeo > conmigo

contego > contigo

consego > consigo

connosco > connusco

convosco > convusco

Aquestes formes les trobarem a tot el període medieval, fins al segle XIV. No se sap per què es van canviar de **o** a **u**. Sembla una còpia vocàlica amb les formes del singular. Però no se sap, eh???. . . .

Estan en textos alfonsís. Al segle XIV seran substituïdes per formes com:

con + nos/vos

–formes àtones

Deriven de l'acusatiu.

me

te

se

nos

vos

se

Pronoms personals de 3ª persona. (derivades de ILLE llatí).

Formes derivades del nominatiu. Són tòniques i fan la funció de subjecte.

ille > [ée > é {<ell>} > él] plural __+os

illa > [éa] plural __+s

formes àtones deriven de l'acusatiu amb funció de CD.

Masc. **illu** > [elu > elo > lo]

Fem. **illa** > [ela > la]

Forma àtona derivada del datiu, que en llatí ja no tenia distinció de gèneres.

illi > [eli > le] manté la distinció genèrica.

Seqüència que té l'origen en nosequè.

[eli + eol > elelo > lelo > elo > elo > elo]

Crea un so palatal que es crea a partir de la forma lateral del llatí. És vigent en el període medieval, escrita <gelo>. No té distinció de gèneres i a més tampoc en tindrà de nombre. A partir del segle XIV s'introduiran els primers indicis de confusió entre <ge> i la forma de reflexiu <se>. Té una justificació fonètica.

Funcionament sintàctic dels pronoms àtons que té repercussions fonètiques.

Canvis fonètics dels pronoms àtons per causa sintàctica:

–apòcope en el singular (de **e**, eh?) quem (que + me)

lexol (lexo + le)

Aquest canvi va originar grups consonàntics que es resolen igual que els que es produeixen dins d'una mateixa paraula.

que me lo (dixera) > quemlo > quenblo ! consonant apentètica.

Assimilació entre la vibrant final ® de l'infinitiu i la lateral (l) inicial d'alguns pronoms àtons de tercera persona.

servir + le > serville > servile

fazer + lo > fazello > fazelo

ASIMILACIÓN TOTAL!!!

També es produeix quan va seguida d'un pronom reflexiu.

tornar + se > tornasse

També es produeix amb la dental final de la forma d'imperatiu quan va seguida del pronom de primera persona.

aved + lo > avello

fazed + lo > fazello

dad + le > dalde ! metàtasi

dad + nos > dandos ! tb metàtasi

13.12.99

.– A l'*Appendix Probi* hi apareix la forma correcta seguida de la negació de la forma incorrecta. Hi trobem errors fonètics i gramaticals (sobretot perquè els casos llatins van entrar en crisi). Ex: «*speculum non speculum / masculus non masclus / vetulus non veclus / etc.*»

.– *Protètica*, paraula de la família de PRÒTESI.

.– Les lleis fonètiques tenen en compte els tres aspectes bàsics de la fonètica: *Punt d'Articulació*, *Mode d'Articulació* i *Sonoritat*.

.– A l'*Appendix Probi*, a partir de la línia 148 (150 i 151, però, no tenen a veure).

.– Les aproximants i les líquides sempre són sonores. No cal indicar–ho.

- .– La geminació de la /t/ és deguda a un augment de la tensió articulatòria de la consonant dental abans de l'aproximació.
- .– Quan un element significatiu es veu reduït a la seva mínima expressió, la tendència és a desaparèixer.
- .– *Seu, d'ells.*
- .– De fet, com ja hem vist, això és una tendència general del pas del llatí clàssic al llatí vulgar.
- .– En català, de la locució *nulla res nata* es va agafar la paraula **res** per tal de substituir a **nihil**.
- .– Cal recordar que **Ille** ja originava l'article de les llengües romàniques.
- .– Aquest pas és una hipòtesi formada sobre els principis d'evolució per analogia amb **mihi**. Un principi que també s'ha aplicat a **sibi** > (**sihi**) > **si**. És una evolució per analogia amb *mihi*. Però també apareix documentada la possibilitat que siguin *tibi* i *sibi* el qui influencien a un suposat *mibi*.
- .– Aquesta reducció de **nobis** a **nos** i de **vobis** a **vos** és deguda a l'eliminació del datiu, abans citada.
- .– I.e, *més que perfecte*.
- .– Aquest últim és **element distintiu**.
- .– No és una iot!!!

1

æ

H c – H c

L vis – L vis

Mens – Mens

i u

e o

a

[I] /s/ + consonant

LLEI NÚM. 6 Pròtesi vocàlica. ([s–] > [is–])

+ dent. + ant. + dent.

C + fric. > V + alta C + fricat. / # _ C

– sonor + oberta – sonor

C = Consonant

V = Vocal

C: = Consonant llarga o geminada

G = Glide (od, wau)

= Límit de paraula (inici o final)

_ = Situació descrita

> = Evoluciona a

< = Deriva de

/ = Context

= Condició

S1 = Última síl·laba

S2 = Penúltima síl·laba

S3 = avantpenúltima

LLEI NÚM. 23 Assimilació consonàntica.

C C > C : / V _ V

(C C ! PT, PS, DB, RS, MN, NF)

LLEI NÚM. 13 Relaxació de labial sonora

+ lab.

C + oclus. > [+ aprox.] / V _ L, G V

+ son.

[gábata > gá ata];

LLEI NÚM. 12 Anteriorització de wau.

+lab. # L

W > C / L _ V

+aprox. V G

LLEI NÚM. 22 Relaxació d'oclusives velars

+velar. L

C > C [-oclus.] / V _ V

+oclus. C

LLEI NÚM 31 iodització de consonants

(iod segona)

+vel. L [+ lat.]

C > / V _ +nas.

-oclus. C

+alveol.

LLEI NÚM. 30 Relaxació d'oclusives sonores

+oclus.

C > C [+aprox] / V _ (L) V

+son.

LLEI NÚM. 44 Sonorització de sordes intervocàliques

-larga

C -afric > [+son] / V _ (L) V

-son

LLEI NÚM. 45 Pèrdua de durada consonàntica

-nas

C > C [-larga]

+larga

LLEI 31, iodització de consonants,

a la pàgina 7

LLEI NÚM. 27 Assimilació de dental sorda llarga

+dent

C -son > C [+afric] / _

+larga

LLEI NÚM. 28 Palatalització de velar sorda llarga

+vel +pal

C -son > C / _

+larga +afric

LLEI NÚM. 17 Allargament en contacte amb iod o wau

—

C [-nas] > C... /

G _

LLEI NÚM. 32 Palatització de velar sorda

+vel +pal

C +ocl > C / _ V [+ant]

-son +afric

LLEI NÚM. 69 Despalatalització d'africada palatal

+pal

C > [+dent]

+afric

l >

l >

LLEI NÚM. 16 Absorció vocàlica

V [-ton] > " / _ V [ton]

[preéndere > préndere]

LLEI NÚM. 35 Retrocés de sibilant

+dent

C +fricat > [+alv]

-son

[oltáru > soltáru] ; [ká a > kása]

CASOS funció sintàctica

eo romam

(*vaig a Roma*)

eo *ad* romam

planta ! plantas

mur !muros

monte !montes

LLEI NÚM. 14 Descens de la vocal posterior

+post +media

V +alta > / _ S1

+obert –obert

LLEI NÚM. 15 Reducció del timbre de les vocals àtones

+obert

V > [–oberta]

–tònica

ISTE

IPSE

ILLE

Formes Tòniques

(nominatiu > Subjecte)

masculí singular ! **ille** > [ée]

femení singular ! **illa** > [éa]

masculí plural ! **illu** > [éos]

femení plural ! **illa** > [éas]

Formes Àtones

(acusatiu > Complement Directe)

illu(m) > [elo]

illa(m) > [ela]

(datiu)

illi > [eli] > [li] > [le]

Aquest pas és el del període visigot. Aquí ja no es reconeix la composició ablatiu+CUM i cal incidir-hi. Conseqüentment, es torna a introduir de nou la preposició. En aquest cas, però, es fa al començament del mot:

Exercicis de les pàgines

6 i 7.

Lleis 49 i 68, respectivament.

e >

o > **w**

Llei 51

Lleis 63, 54, i 62

respectivament.

Lleis 66 i 74

Lleis 77 i 78

període pre-literari

L'evolució d'aquesta **i** de **connego** > **connigo**, per exemple, no té cap llei fonètica lògica. Sembla ser que té a veure amb un criteri analògic amb les formes procedents del datiu, que s'utilitzaven com a terme de posició <ti, si>.